

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՑ

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 15

15^{րդ} Հոկտեմբեր 1897



ԿՈՍՏԱՆՊՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ՃԻՎԵԼԷԿԵԱՆ

Պատշաճ Արհեստագործի Թիւ 20

1897

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1 Քննութիւն մը. Ս. Վ. Ն.
- 2 Երկու մեծագին արձանագրութիւն. Ա. ԲԻԲԱՍ
- 3 Յարաբերութիւն Աստուծոյ ընդ մարդկան եւ մարդկան ընդ Աստուծոյ.
- 4 Ընտանեկան Աստեղաբաշխութիւն.
- 5 ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻԺԱՅԻ.՝ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱԲԻԿԵԱՆ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ս Մ Ս Ե Ա Յ

Ուրբերորդ Տարի

ԹԻԻ 15

15 Նոյեմբեր 1897

Ք Ն Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Մ Ը

ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐԱՏԻՊ

ԳՐԱԲԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Մ'ԱՌԹԻԻ

Ա. «Օ եւ Ֆ գրերն հին ատեն մեր այբուբենին մէջ չկա-
յին, յետոյ ուրիշ ազգերէ առնուած են. մեր նախնիք օ գրին
«տեղ աւ կը գրէին եւ Ֆ ին տեղ վր, առանց սակայն մեր այբմ-
«եան Ֆ եւ օ ին պէս հնչելու.» (Նոյն Գերականութեան մէջ)»

Սխալ է այսպէս վճիռ արձակել : — Վասն զի , առա-
ջին , «Մեր նախնիք օ գրին տեղ աւ եւ Ֆ ին տեղ վր կը գրէ-
ին» խօսքին նշանակութիւնն՝ հակասական զիրք ունի հետեւ-
եալ «առանց սակայն մեր այբմեան Ֆ ին եւ օ ին պէս հնչելու»
խօսքին : Երկրորդ , այդ խօսքով աւ եւ օ այն համեմատութիւնն
կ'առնուն՝ ինչ որ ունին վր եւ Ֆ . մինչդեռ վր մեր աթուրթայից
այբուբենի ցանկին կը պատկանի , իսկ աւ եւ օ նոյն համեմա-

տութեամբ՝ ոչ թէ այբուբենին՝ այլ Երկարբարոյց ցանկին:

Ուստի նախ ան եւ օ ի խնդրոյն դառնալով կ'ըսենք. սխալ է ան — օ մեր այբուբենի ցանկին մէջ գնել. սխալ է ըսել՝ «թէ նախնիք օ գրին տեղ ան կը գրէին առանց սակայն մեր այժմեան օ ին պէս հնչելու»:

Ապացոյց Ա. Եթէ նախնիք ան կը գրէին եւ ան կը կարդային, ինչպէս որ ըսել կ'ուզէ Նոր Քերականն, ըսել է թէ այդ ան գրելն օ ի տեղ չէր այլ նոյն իսկ ՁՄ ի տեղ. Այս թէ բանիւ եւ թէ վճռով հաստատուն է: Վասն զի՝ որ ընդերկար թարթափած է մեր ոսկեղարեան եւ այլ մատեաններու մէջ՝ պիտի յիշէ անշուշտ՝ զի Ս. Մեսրոպն հայացի նշանագիրքն ստեղծած կամ կոկած ժամանակ՝ զնայեքն աքութայսն փոխադրէր ԸՍՏ ԱՆՍԱՅԹԱՔՈՒԹԵԱՆ սիւղոբայից հեյլեմացոց: Այս խօսք չատ լուսատու վճիռ մ'է՝ մեր լեզուն աթութայից անսայքաք հնչմանն եւ կարգին:

Ուստի, ըստ այսմ, Հայ եւ Յոյն աթութայից դէմ առ դէմ փոխադրութեանն մէջ՝ ըստ Նոր Քերականիս պիտի տեսնեմք յունականն օ (օ միքրոն) գրին առջեւ հայերէն նախնի ան երկգիրն, եւ որ ըստ իր խօսքին՝ պիտի հնչուի աւ (աւ) — անաղ բառին պէս, ոչ թէ յունականին նման: Այլ ո՞ր կը մնայ յայնժամ մեր աթութայից ըստ յունականին անսայթաքութեան փոխադրութիւնն. վասն զի՝ ինչ որ գիտեմք՝ յոյն օ գրին իր հնչումն կորուսած չէ:

Ուստի, կամ ըստ վերնոյն անն ան կը հնչուէր՝ եւ յայնժամ ոչ թէ օ գրին տեղ կը գործածուէր, եւ կամ թէ օ գրին տեղ էր՝ եւ յայնժամ ոչ թէ ան կը հնչէր: Այլ այս եղբակացու թիւններէն երկուքն միանդամայն՝ Նոր Քերականիս ըսածին եւ հանած հետեւութեան հետ հակասական են:

Ապացոյց Բ. Նոր Քերականութեան մէջ՝ ըսուած է՝ թէ ան երկբարբառ է. սակայն այս ըսել է՝ թէ անն ան չհնչուիր. հակառակն վերին խօսքին — Ըսէք ինձ թէ ինչ ըսել է Երկբարբառ, եւ ես ցոյց տամ՝ թէ անն ան հնչուելով երկբարբառ չկրնար ըլլալ Երկբարբառն մի քանի ձայնաւոր գրութեւ մի միակ ձայն հանելն է. հայերէն երկբարբառքն են ան, եհ (եւթն), իւ, ու, եա (ասոնց վրայ աւելցունելու է յ ձայնաւորին կազմած երկբարբառքն). բայց Նոր Քերականիս անն եւ թէ աւ (աւ) հնչուի՝ երկբարբառ չէ: Որով այդ յիշեալն ան (աւ)

հնչմամբ՝ օ ի տեղ գործածուած չէ ի նախնեաց բնաւ, եւ երկ-
բարբառ կաղմելու կարողութենէն զուրկ է։ Լաւ ըմբռնենք,
առ. հնչմամբ. — Կամ մին կամ միւսը։

Ապացոյց Գ. Յունական ԲՆ Երբարբառն է հայ առ ի հա-
մազօրն. — Այժմեան յոյնք Վ զիրն նախնեաց հնչմամբ չեն վա-
րեր. նախնի յոյնք՝ ինչպէս կը վկայէ Երասմոս՝ Վն կը հնչէին
հայերէն ա ի պէս, մինչդեռ այժմեանք կը հնչեն երկար գաղ-
ղիական ջի նման. — Ինչպէս որ յունական գրոց համեմա-
տութեամբ հայ աթուրթայից անսայթաքութեանն վերահասու
կ'ըլլանք, այսպէս ալ փոխադարձն. հայ աթուրթայից հին հնչումն
կը ծառայէ՝ յունականաց նախկին հնչումն ճանչնալու. Եւ ար-
դարեւ Երասմոսի այդ վկայութիւնն կը հաստատուի մեր առա-
ոին անսայթաքութենէն, որ ճիշդ հելլենական Վն է, անոր նը-
ման թաւ (հագագ) հնչմամբ բառերու սկիզբն. վասն զի յունա-
կանն Վ միշտ թաւ չեղան ունի երբ բառի մը սկիզբն է, աստի
գաղղիական այն բառեր որ յունական այդ զրով կ'ըսկսին՝ ու-
նին հագագային հն. Hyade, hypothèse. որք ըստ Երասմոսն
հնչման՝ են Huade, hupothèse. Իսկ բառերու մէջ չունի այդ
թաւութիւնն. կը վկայէ հայն երբ կը գրէ Եգալտոս փոխանակ
Եգիպտոսի. եւ սկզբան թաւութեանն վկայ է՝ երբ կ'ըսէ Խել
փոխանակ Տիւսելոյ. Արդ Երասմոսի աւանդութեամբ յոյն ԲՆ ն
համազօր է հայերէն ո ի, մինչդեռ այժմեանք կատարելապէս
գաղղիացի ԲՆ կը հնչեն քանի մը գրոց առջեւ, իսկ մնացելոց՝
կատարելապէս աբ. Բայց այս երկրորդ հնչմամբ Երկբարբառ
չէ այդ. ինչպէս եւ ոչ իսկ մեր ես չաղկապն. վասն զի բա-
ղաձայն է գրերէ մին. մինչդեռ կրկին ձայնաւոր կը պահանջի
առ այդ. — Մեր առն հայերէն ո գրին՝ որով եւ գաղղիական
աւ ին՝ մերձաւոր ընկեր է Այսպէս,

Ապացոյց Դ. Ոսկեգարեան եւ այլ մատենաներու մէջ ընդ-
երկար թարթափող աչք՝ եթէ նախնեաց ձեռագիրքն թղթատելու
պատեհն ունեցած են, տեսած պիտի ըլլան ող վերջացող բա-
յածականքն ող եւ առդ հաւասարապէս զրուած ամենէն ընտրի
ձեռագրաց մէջ, Եթէ երբեք ուչ զրուած է՝ այդ առդ վերջա-
ցող բայածականք՝ վերջահոլովներու մէջ ող ի կը դառնան. Կան
չառ մը բառեր՝ որոնք առ իւ եւ ո իւ հաւասարապէս կը զրուին
Աւելորդ է աստէն յիշել՝ թէ յունական երկար ո ին՝ ա ին հան-
դէպ ունինք մեր երկար ոն կամ ու, որուն մէջ վ գիրը բնաւ

ձայն չունի, այլ երկարութեան նշան է միայն Դիտելի է մեր գործիական հոգովներէն ումանց առ կամ ուլ վերջանալն, մանաւանդ յոգնակիի մէջ:

Այսչափ բաւ է կարծեմ հասկնալու համար՝ թէ (դէթ բաղաձայնի նախընթաց) առ հաւ ռ ձայններն զուգորդ են իրարու, Նախնիք զհայերէն աթուրթայս փոխադրեցին ըստ անաւարաբութեան սիւղորայից հելլենացւոց: Նախնեաց եւթն մեր եօթնէն մեծ խտիր չունի: Մեր և զիրն յունական նախնի Վն է ըստ ամենայնի:

Մասիսի յօդուած մը կ'առարկէ. «Եթէ մեր նախնիք օ հընս «չունն ունէին, ինչո՞ւ յունաց օ զիրն չպիտի առնուին եւ աւնոր տեղ առ գրէին»:

Նախնիք երկու տեսակ օ ունէին, ինչպէս եւ հելլէնք. մին սուղ ռ, միւսն երկար ռ կամ ուլ կամ ոռ: Որով յունական օ զիրն առնելու պէտք չունէին: Դիտելի է՝ որ մինչեւ վեցերորդ եւ հինգերորդ դար Քրիստոսէ առաջ՝ յոյնք միակ օն ունէին, կրկին հնչմամբ. սուղ կամ երկար. ինչպէս է ցարդ իսկ չատնականն: Իսկ առ երկարբառն ոչ թէ յունական օ ի տեղ կը գրէին նախնիք, այլ յունական երկարբառն *av* ի տեղ: — Որեստես եւ Պետրոս համառօտ օ. Հսովմ եւ Սիմեովն, Յովնան եւ Յունան կամ Յունան երկար օ = *ω*. Պաղոս եւ Աղաւտոս երկարբառ *av*: —

Այլ թէ մեր կրկին ռ գրերէն որո՞ւն համազօր է նախնեաց առն, եւ թէ այդ երկարբառէն զան էր առ ըծորդն թէ ոչ, եւ թէ հրք եւ ինչպէս մտած է հայերէնի մէջ օ զիրն եւ այսի ինչ չփոթութիւն. այս ամենն կարծեմ քաջ զիտեն ընթերցողք եւ աւելորդ իսկ է կարծեմ աստէն յիշատակել: Վասն զի այսչափն բաւական է մեր խնդրոյն համար:

Մնացեալն յառաջիկային:

(Քանի որ մեր երկարբառներուն վրայ խօսեցանք, աւելորդ չեմ կարծեր յիշել աստէն Նոր Քրիականութեան մէջ օրինաւորուած կարգ մը երկարբառքն, որք զազդիական քերականութիւններէ քաղուած են. այսպէս, իա, իե, իե, իօ, իոռ, ոռի, ոռա, առռ, ոռե, հոռ, եի: Ասոնց մէջ կրկին զիտելիք կան: Ոմանք ասոնցմէ՝ ինչպէս հոռ, հա, եի, ոռա, ոռե, եւլն, հայե-

բենի մէջ կան թէպէտ՝ սակայն բնաւ երկբարբառ չեն . վասն
զի եւ եւ ի գրեր անփակ են, եւ չեն կոնար զօղիլ ի մի ձայն
միւս ձայնաւորաց հետ. այլ միշտ անջատ է հնչումնին : Իսկ
այլք, ինչպէս՝ իւ, իե, եւլն. բնաւ իսկ անհաշտ են հայ լեզուի հետ :

(Շարայարեյի)

ԵՐԿՈՒ ՄԵԾԱԳԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պատմութեան ճշմարիտ խարխալը՝ պատմագրին ամենէն
ապահով աղբիւրն՝ արձանագրութիւնները, յիշատակարաններն
են. Զահեր են ասոնք, որոնք իրենց զիւթական լուսաւորու-
թեամբը կը փարատեն հին ժամանակին մթութիւններն եւ լու-
սաւոր կերպով առջեւնիս կը դնեն հիներուն քօղի տակ ծած-
կուած պատմութեան մէկ մէկ կտորները :

Հնութեանց թանգարաններուն մէջ շատ հեղ վերանորոգ-
ուած արուեստակերտաց ու արձանաց կտորներու կը հանդի-
պինք. — Հոգին տակ, կամ ծովուն յատակը գտնուած յունա-
կան եւ հռոմէական ճարտարարուեստ գործուածներու եւ ան-
գրիներու պակասած կտորները շատ հեղ երեւելի արուեստաւոր-
ներ՝ մեծ սրամտութեամբ ամբողջացուցին եւ պակասած կտոր-
ներն անոնց յարմարեցին : Բայց ան այ հանդիպեցաւ, որ —
պակասած բուն սկզբնական կտորներն ետքէն երեւան ելլելով —
տեսնուեցաւ թէ վերականգնող արուեստաւորն, իւր ամեն ջան-
քովն ալ՝ պակասած արձանն ըստ պատշաճի ամբողջացուցած չէր :

Այսպէս ենք մենք ալ տոհմային պատմութեամբ : Ո՛րչափ
բան տարբեր զիտէինք. եւ այսօր, քանի մ'արձանագրութեանց
եւ յիշատակարանաց երեւան ելլէին ետեւ, ուրիշ յուսով կը
տեսնենք եւ տարբեր կերպով զիտենք :

Խուզարկութեանց զիտութիւնն այնպէս է ինչպէս բովա-
ղործութիւնը : Ո՛րչափ մարդ հոգին ծոցը յառաջ երթայ ու
փնտռէ, այնչափ աւելի գանձ կը գտնէ : Այսպէս ալ՝ որչափ ա-
ւելի խուզարկութեանց մէջ մտնենք, որչափ աւելի փնտռենք՝
այնչափ աւելի անծանօթ, նորանոր ու տարբեր տարբեր բաներ
երեւան կը հանենք :

Այս յառաջաբանի պէս խօսքն ընելու հարկաւոր տեսայ՝ անոր համար, որովհետեւ պէտք է որ խոստովանիմ թէ — մէկ երկու նոր յիշատակարանաց՝ դարաւոր փոշիներու մէջէն երեւան ելլելէն ետեւ, մեր մինչեւ հիմա զիտցածէն շատ տարբեր լուսոյ մէջ ու տարբեր աչքով կը տեսնենք Դրանսիոլուանիոյ Հայոց, — մանաւանդ ներս գաղթելուն առաջին քսան տարւումն պատմութիւնը:

Վերջին ժամանակները քանի մը տեղ՝ տոհմային բաներ վերնաշրջած առնեն, հանդիպեցայ ի մէջ այլոց, երկու շատ նշանաւոր ու մինչեւ հիմա անծանօթ յիշատակարաններու: Ասոնք՝ եթէ բոլորովին կերպարանափոխ չընեն ալ ազգայնոց գաղթականութեան պատմութիւնը, սակայն անանկ նոր բաներ կը դրնեն առջեւնիս, անանկ պարսգաներ կ'աւելցնեն մեր զիտցածին վրայ, որ տարբեր լուսով ու մինչեւ հիմա մեր զիտցածէն տարբեր կերպով կը ցուցնեն մեզի Դրանսիոլուանիոյ ազգայնոց պատմութեանը առաջին երկու տասնեակը:

Առաջին յիշատակարանը գրուած է, Պիսդրից, 1692 Յուլիս 15 ին. եւ կը դնէ առջեւնիս այն հաւատոյ դաւանութիւնը՝ զոր ազգայինք բրին, երբ Դրանսիոլուանիոյ կարգերը մեկնութիւն ուղեցին իրենցմէ, թէ ինչպէս հասկնայու է, հայոց յաճախ գործածած այն խօսքը թէ՝ Մեր հայրենական հաւատովն Սրբ՝ ազգայինք ասոր մէջ վերոյիշեալ խօսքերը մեկնելէն ետեւ, կարգաց առջեւ կը դնեն իրենց հաւատքին դաւանութիւնն ամենայն պարզութեամբ ու միամտութեամբ, այնպէս՝ ինչպէս կը հաւատային այն միջոցին:

Երկրորդն՝ ընդարձակ յիշատակարան մ'է, գրուած 1693, Հոկտեմբեր 10 ին ի Գլուժ, Ինչպէս կ'երեւայ, գրուած է ազգայիններէն — անշուշտ Աւքսենտիոս Վրդարեանին թելադրութեամբ՝ մանաւանդ թէ գործակցութեամբն — առ Լէորդտոս կայսր: Ասոր մէջ ինքնակալին առջեւ կը դրուի Հայոց Դրանսիոլուանիա գաղթելուն պատմութիւնը, ազգայնոց՝ Հռովմայ եւ կեղեցւոյն հետ միաբանութիւնը. Պաշտպալովցւոց՝ Միքայէլ Աւաֆի իշխանէն օղնութիւն գտնելով՝ ուղղափառութենէն բաժնուիլն. եւ այլն, եւ այլն:

Արդ այս, մոռացութեան մէջ մնացած ու դարաւոր փոշիներու տակ ծածկուած — բայց ինձի համար — շատ կարեւոր արձանագրութիւններուն հաւատարիմ ու պարզ թարգմանութիւնն՝ ընթերցողաց առջեւ կ'ուղեմ զնեւ: Է՛ք թէ անոր հա-

մար , որ պատմագիրներուն մինչեւ հիմա ըսածները հերքեմ , հապա պարզապէս անոր համար , որ ազգիս անցելոյն քանի մը մութ կէտերն աւելի եւս պարզեմ ու լուսաւորեմ :

Ա. ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Մեծապատիւ եւ արժանացեալ Տեարք , Կառավարիչք եւ

Վերակացուք Դրանսիոյն

Մեծապատուութեանցդ ներքոյ գրեալ ծառաները , խոնարհութեամբ կ'արտայայտենք , որ այս 1692երորդ տարւոյն Յունիս 15 ին — ըստ Հայոց թուականին՝ 1141, Յունիս 5 ին — մէկ կողմանէ մեր Գերապայծառ Աւքսենտիոս Վրդարեան եւ պիսկոպոսն եւ փառաւորեալ Հռովմէական Սրբազան Պատին տեղապահը , իսկ մէկալ կողմանէ Հայոց քահանաները՝ յանուանէ Յովհաննէս Նաչխուն եւ Անդրէաս Ալաջ , Գլուծի աւագաժողովն Պիսղրից դառնալով՝ Ձեր մեծապատուութեանցը Գլուծի մէջ , Յունիս մէկին հրատարակած եւ այս խնդրին նկատմամբ՝ արդէն երրորդ անգամ ազգայնոց տուած որոշմունքը մեզի ցուցուցին : Այս վճռովն ու որոշմունքովը կը բաղձաք գիտնալու թէ ինչ կը նշանակեն եւ ինչպէս հասկնալու է Ճուրճովի մեր դաշնագրութեանը մէջ (in Contractu nostro Giorgiensi) յառաջ բերուած հայերէն խօսքերը . Մեր հայրենական հաւատովն :

Արդ մենք հիմակ , թէպէտ հայերէն գրով , բայց որպէս զի մեկնութեան հարկաւորութիւն չըլլայ , լատիներէն լեզուով պատասխան կուտանք թէ . վերոյիշեալ բառերուն իմաստն է այս . Մնանք մեր նախնիներուն օրինացը քով . Այսինքն , պահենք այն պահքի օրերը , մսեղէն կերակուրները , տօները , եկեղեցական երգերը , այն հին տօնացոյցը , եկեղեցական հագուստները եւ քահանաները , որոնք իբրեւ ժառանգութիւն մեր պապերէն մեզի մնացած են : Մնանք ասոնց մէջ , ամենէն խիստ կերպով Ո՛չ տեղը , ո՛չ ժամանակը չստիպեն զմեզ , ասոնց մէջ նոյն իսկ ամենէն պղտիկ փոփոխութիւնն ընելու : Արդէն այսպէս պահեցինք զատենք մինչեւ ցայսօր . այսպէս պահեց ու կը պահէ զատենք մեր Եպիսկոպոսը՝ Դերապ , Աւքսենտիոս Վրդարեան . ու նոյն իսկ Հռովմայ Սրբազան Քահանայապետին հրամանը՝ հա-

մարձակութիւնն չտուաւ իրեն որ զմեզ որ եւ է կերպով ասոր հակառակն ընելու ստիպէ:

Իսկ նկատմամբ հաւատքի ուրիշ կէտերուն, մենք, ամեն Պապական լաւ քրիստոնէից, ուղղափառ Լեհաց, Գերմանացի եւ ուրիշ ամեն քրիստոնեայ ազգերուն հետ մէկտեղ, զան կը հաւատանք եւ կը դաւանինք, ինչ որ Հռովմէական մայր եկեղեցին կը հաւատայ ու կը դաւանի: Կը հաւատանք ի մի Աստուած, ի կատարեալ Սուրբ Երրորդութիւնն, ի Հայր, յՈրդի եւ ի Հոգին Սուրբ: Կը հաւատանք, որ երեքն ալ մի եւ նոյն բնութիւնն ունի, յանսահման մշտնջենաւոր են. եւ իրենց՝ մի եւ նոյն յարգանք եւ երկրպագութիւն կը պատկանի: Կը հաւատանք, որ Աստուծոյ Որդին, ճշմարիտն Աստուած, Կոյս Մարիամ Աստուածածինէն մարմին առնելով՝ ճշմարիտ մարդ եղաւ. ու անանկ կերպով չէ՛ որ աստուածութիւնն եւ կամ մարդկութիւնն իրեն մէջ բաժնուած, եւ կամ մարդկութիւնն աստուածութեան հետ՝ եւ աստուածութիւնը մարդկութեան հետ խառնուած ըլլայ: Հապա երկուքն ալ միաւորուեցաւ Քրիստոսի անձին վրայ, որ մեզի համար ծնաւ, ինչին վրայ մեռաւ, երրորդ օր ի մեռելոց յարեաւ, երկինք համբարձաւ, կը նստի Հօրն աջ դին, պիտոր դայ՝ կենդանիներն ու մեռածները դատելու. եւ որուն թագաւորութիւնը վախճան պիտի չունենայ: Կը հաւատանք ի Հոգին Սուրբ, որ մի եւ նոյն բնութիւնն, իշխանութիւնն ու տէրութիւնն ունի. որուն ան պատիւն ու երկրպագութիւնը կը պատկանի, որ կը պատկանի Հօր եւ Որդեայ. եւ որն որ Հօրն առ Որդի եւ Որդեայն առ Հայր ունեցած անսահման եւ մշտնջենաւոր սիրոյն առնչութեամբ՝ ամեն ատեն եւ ամեն տեղ, ամեն բան ունի. որն որ եւ իբր թէ Սուրբ Երրորդութեան ամբողջութիւնն է:

Կը հաւատանք ի մի, սուրբ, Կաթողիկէ եւ Առաքելական Եկեղեցի: Կը հաւատանք եօթն խորհուրդ. հայերէն Եօթն Խորհուրդ Եկեղեցւոյ. եւ կը հաւատանք, որ Յիսուս, մեր Աստուածը հիմեց ու զրաւ զասոնք Ս. Եկեղեցւոյ համար: Առնոյ մէջէն՝ առաջին խորհուրդն է Մկրտութիւն. հայերէն Մկրտութիւն, Կնունք. ու կը հաւատանք որ ասիկայ Ազամէն մեզի անցած մեղքը կը լուանայ ու զմեզ ազատելով սատանային ու մահուան գերութենէն՝ նորէն Աստուծոյ որդիք կ'ընէ. եւ թէ առանց մկրտութեան չենք կրնար փրկուիլ: Երկրորդ խորհուրդն է Դրոշմը. հայերէն Մեռոն կամ Դրոշմ. եւ կը հաւատանք որ

այս խորհուրդը՝ Ս. Միլոռնին օծութեամբն զքրիստոնեայ հոգին՝ սատանային փորձութեանցը դէմ կը դորացնէ եւ մէկ առանձինն նշանով մը Քրիստոսի զինուոր կ'ընէ։ Երրորդն է աստուածային պաշտամունքն, այսինքն՝ Ս. Պատարագի զոհը, հայերէն Պատարագ. եւ կը հաւատանք, որ երբ քահանան նուիրումներու վրայ Քրիստոսի խօսքերը կ'ըսէ, անոնք՝ որ յառջագոյն հաց ու գինի էին, անմիջապէս եւ անմիջորդութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարիտ մարմնոյն եւ արեանը կը փոխադրին. ու հացէն եւ գինիէն ուրիշ բան չի մնար՝ բայց եթէ Տեառն մերոյ ճշմարիտ մարմինն ու արիւնը. անորն որ հիմա երկինքն է ու կը նստի Աստուծոյ աջ զին. եւ թէ այս մարմինն ու արիւնը կ'ուտենք ու կը խմենք երբ որ կը հաղորդուինք։ Չորրորդ՝ Խոստովանութեան խորհուրդը. հայերէն chostovanouthiun ⁽¹⁾. եւ կը հաւատանք, որ մարդ մկրտութենէ հտեւ զօրծած մեղքերուն ներումը՝ միայն այն առանց կ'ընդունի, երբ այս խորհուրդին մէջ զանոնք քահանային կը խոստովանի։ Կը հաւատանք թէ քահանան, խոստովանողին մեղքերը՝ Աստուծոյ ընդունած իշխանութեամբ կը թողու. եւ թէ քահանային ձեռքը՝ այս աշխարհիս վրայ արձակած ու թողած մեղքերը՝ Աստուծոյ առջին երկինքի մէջ ալ կ'արձակուին ու կը թողուին։ Հինգերորդը՝ Վերջին Օծումը. հայերէն Վերջի Օծումն. Վեցերորդը՝ Եկեղեցւոյ կարգն. հայերէն Կարգ Քանաւնայութեան. եւ կը հաւատանք որ միայն այս խորհուրդն մասնակից կ'ընէ զքրիստոնեայ հոգին քահանայութեան այն առանձինն նշանին, որուն զօրութեամբն, ինքն Ս. Պատարագի զոհն կենդանեաց ու մեռելոց համար կրնայ մատուցանել. եւ խոստովանութեան մէջ մեղքերէն կրնայ արձակել. Եօթներորդ խորհուրդը՝ Ամուսնութիւն. հայերէն Պսակ. եւ կը հաւատանք, որ այս խորհրդին ձեռք կապուած երկու անձ — ցորչափ ժամանակ երկուքն ալ կենդանի են — չի կրնար բաժնուիլ։

Այս խորհուրդներէն զատ՝ կը հաւատանք յարքայութիւն՝ բարիներուն, եւ ի զոհս՝ գէշերուն համար։ Կը հաւատանք որ սուրբ պատարագի զոհը, ողորմութիւն, բարեգործութիւն, պահք եւ եկեղեցւոյ ազօթքները՝ չէ՛ թէ միայն կենդանեաց, հապա նաեւ ննջեցելոց փրկուէտ են։ Բայց ետքիններուն նկատմամբ՝

(1) Այս խորհրդին անունը՝ հայերէն գրով անցուած չէ արձանագրութեան մէջ։

անոնց միայն , որոնք ներելի մեղաց մէջ մեռնելով Աստուծոյ արդարադատ պատժոյն առժամանակեայ կերպով միայն ենթարկուած է : Կը հաւատանք որ երկնային սրբոց աղաչանքները , մեզի , այս աշխարհքիս վրայ եղողներուն՝ օգտակար են . եւ աւոր համար՝ զիրենք երկինք՝ իսկ իրենց մասունքներն , այս աշխարհքիս վրայ կը պատուենք , իրենց պատկերը յարգելով մեր խորաններուն վրայ կը դնենք , եւ Աստուծոյ առջեւ զիրենք արքայութեան մէջ մեզի բարեխօս կը բռնենք :

Կը հաւատանք ի Ս . Խաչն , որուն նշանն զմեզ չատ վտանգներէ կ'ազատէ : Կը հաւատանք ի Ս . Մարիամ Աստուածածինն՝ որն որ անարատ յղացաւ . որ ի Հոգւոյն Սրբոյ յղացաւ եւ ծննաւ իւր ծնունդն , զԱստուածորդին , որ ինչպէս ծննդենէն առաջ անանկ ալ ծննդենէն ետեւ կոյս մնաց . որ իբրեւ Աստուծոյ ընտրեալը՝ մարմնով եւ հոգւով երկինք վերափոխեցաւ , եւ հոն ամէն հրեշտակներէն ու սուրբերէն վեր տեղաւորուելով եւ պսակուելով՝ ամեն արարածոց իբրեւ թագուհին ու տիրուհին կը պատուուի : Ուստի պատշաճապէս կը յարգենք ու կը փառաւորենք զինք , թէպէտ աւելի նուազ յարգութեամբ քան զԱստուած , բայց աւելի մեծ յարգութեամբ քան զբոլոր հրեշտակներն ու սուրբերը : Կը հաւատանք Ս . Գրքին , ժողովներուն եւ սուրբ եկեղեցւոյ օրէնքներուն . եւ ընդհանրապէս այն ամեն քան՝ որ վերոգրեալներու հետ կը միաբանի , սիրով եւ կամօք կը պահենք :

Բայց կը խոստովանինք միանգամայն զան ալ , որ մենք յաջորդները՝ մեր բարի կամօքը եւ միայն անոր համար խոստացանք , որ չըլլայ թէ Հռովմէական Սրբազան Պապին եւ իւր սուրբ եկեղեցւոյն հետ ընդդիմադարձութեան մէջ զանք : Այսինքն՝ որ մեր քահանայները՝ ակիւին մէջ քանի մը կաթիլ ջուր դնեն , Դարձեալ՝ որ Աստուծոյ ամենէն աւելի փառաւորուած Հռովմէական Սրբազան Քահանայապետն՝ իբրեւ բոլոր եկեղեցւոյն գլուխը յարգենք , եւ տօնական օրերու աղօթքներու մէջ զինքը յիշենք : Եւ միայն անոր համար խնդրեցինք իրմէն եւ պիտկոպոս :

Ամեն հոս յառաջ բերածները կատարեցինք ու կը կատարենք ալ . թէպէտեւ մեր նախնիները չկատարեցին ու չպահնցին : Ուստի մենք ճշմարտութիւնը կը յայտնենք : Եւ որպէս զի այս մեր յայտարարութիւնն աւելի մեծ արժէք ունենայ , առինք առաջիկայ պատճէնը ի Պիսղրից՝ յամի Տեառն 1692 Յունիս

20. իսկ ըստ Հայոց թուականին 1141 Յունիս 10 ին, մենք, հոստեղ ժողովուածներն՝ աղաչելով մեր դատաւորն, որ զասիկայ մեր քահանայներէն եւ մեր երդուեալ ծերերէն երեք երեք ընտրեալ անձի՝ մեր ամենուն անուամբն ստորագրել եւ իրենց յատուկ կնիքովն ամրացնել տալու բարեհաճի:

Ես + Տէր Անդրէաս

Ես + Տէր Յովհաննէս

Ես + Տէր Ամիրա

Ես + Յակովբ, դատաւոր

Ես + Նաստուրիոս

Ես + Անդրոնիկոս

Ես + Արկաս (Arcas)

Մենք ներքոյ գրեալներն՝ 1692 Աւգոստոս 30 ին եւ ըստ Հայոց թուարեութեանն 1141 ին, Աւգոստոս 20 ին, այս կարգացած եւ մեր հաւատքին միութեանը կէտերուն վրայօք եղած պատճէնին մէջ բովանդակածներն՝ ճշմարտութեան բոլորովին համապատասխանող եւ մեր միաբանութեան հետ, ամէն բանի մէջ համաձայնող կը ճանչնանք: Ուստի եւ բոլոր հայերուն վերին դատաւորին հետ մէկտեղ զասիկայ կը ստորագրենք, եւ մեր կնիքովն կ'ամրացնենք: Ի Պիսղրից ըստ վերոյգրեալ թուականի:

Ես + Տէր Պաւղոս

Սիրվիդի ժողովրդապետ:

Ես + Տէր Մինաս

Ֆէլֆալովի ժողովրդապետ

Եւ բոլոր հայոց աւագերէց

Ես + Լուսիկ դատաւոր

Կարդացի եւ ասոր մէջ բովանդակածներն ճշմարիտ կը համարիմ:

(Շարայարելի)

Ա. ԲԻՐԱՍ

ՅԱՐԱՐՆԵՐՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԸՆԴ ՄԱՐԴԿԱՆ

և.

ՄԱՐԴԿԱՆ ԸՆԴ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

(Շարունակութիւն տես քիւ 14)

Ըստ հոգւոյն ալ ըսինք որ հոգին անմիջապէս Աստուծմէ ստեղծեալ է, եւ միայն ստեղծմամբ կրնար իւր ծագումն ունենայ :

Նախագիտելիք . Հոս կ'ենթադրենք որ նախ Աստուած կրնար ստեղծել, եւ երկրորդ՝ իրեն միայն կը պատկանի ստեղծական կարողութիւնը, եւ երրորդ՝ հոգւոյ ալ անմահ ըլլալը , զոր քիչ մը վերջը վարը պիտի ցուցունեմք :

Այսու ենթադրութեամբ կ'ըսենք որ հոգին աննիւթ եւ անմահ ըլլալով չէր կրնար յեղաշրջման ընթացիւք յառաջ գալ ուրիշ նիւթերէ : Որովհետեւ այն որ չէր կրնար եւ նա չկրնար յեղաշրջող պատճառաց գործողութեամբ յառաջ գալ , չկրնար ծագումն ունենալ նախակալ (Proœxistens) նիւթի մը յեղաշրջմամբ : Արդ հոգւոյ գոյացութիւնն (Substantia) չկրնար յեղաշրջող պատճառաց գործողութեամբ յառաջ գալ . որովհետեւ նոյն իսկ ըստ խոստովանութեան Տարվինականաց այս տեսակ յեղաշրջող պատճառաց գործողութիւնը էականապէս (Essentialiter) նիւթական եւ գործիական (organica) է : Արդ այս տեսակ նիւթական գործողութիւն չկրնար աննիւթ արդիւնք մ'առաջ բերել . ուստի եւ հոգին չէր կրնար լնականօրէն յեղաշրջմամբ իւր ծագումն ունենալ :

Բայց եղան փիլիսոփայք, որք ուղեցին ուրիշ տեղէն ճանչնալ հոգւոյ ծագումը, հաստատելով թէ այն Աստուծոյ նոյն իսկ էութենէն յառաջ եկած ըլլայ, կամ իբր մասն անոր , եւ կամ անկէ յառաջ եկած՝ արեւէ ըզխած ճառագայթի մը պէս . որով ստոնք Բզխողականք (Emanatistœ) անուանեցան : Արդ այս ծագումն ալ չկրնար ընդունուիլ Քանդի ա) Աստուածային էութիւնն անբաժանելի եւ առանց մատանց է , ըլլալով նա ամենապարզ եւ աննիւթ գոյացութիւն մը : Բ) էութիւնն նորին է դարձեալ առանց կրաւորական կարողութեան (Potentia passiva) , ուստի եւ առանց որ եւ իցէ բաղադրութեան : Գ) Ընդուն-

նիւով այս ծագումն՝ ամէն հոգի Աստուած պիտի ըլլար, եւ աստի բաղձաստուածութիւնն ընդունելու հարկ պիտի ըլլար: Ուստի մենք ձգելով այս սխալ կարծիքները, վերջապէս կ'ըսենք թէ Հոգին ստեղծուած է Աստուծմէ:

Նախագիտելիք. Բայց ի՞նչ է ստեղծումն: Ստեղծումն է «Յառաջբերումն իրի ուրուք յոչնչէ ինքեան եւ ենթակային» . ուր միտ զնելու է յոչնչէ ինքեան եւ ենթակային բառերուն . վասն զի ստեղծման բաւական չէ որ ոչինչն ինքեան իրմէ առաջ դանուած ըլլայ, ապա թէ ոչ արուեստական առարկայք ալ ստեղծեալ պիտի ըլլային:

Այս այսպէս ըլլալով հետեւեալ եղանակաւ կը պատճառաբանենք.

Ստեղծումն է յառաջբերումն իրի ուրուք յոչնչէ ինքեան եւ ենթակային: Արդ հոգին միայն յոչնչէ ինքեան եւ ենթակային կրնայ յառաջ բերուած ըլլալ անկէ որ կրնայ ստեղծել, եւ որ է նոյն ինքն Աստուած: Ուրեմն հոգին Աստուծմէ ստեղծուած է:

Ամբողջ ապացոյցիս ոյժը փոքրագոյնէն կախուած է, ուրեմն զայն կ'ապացուցանեմք.

Արդարեւ հոգին ստեղծուելէն առաջ չըլլալով՝ պէտք էր յոչնչէ ինքեան առաջ դայր. իսկ աննիւթ եւ անմահ եւ միանգամայն Աստուծմէ տարբեր ըլլալով չունէր ենթակայ մը յորմէ կարենար կազմուիլ, եւ այսպէս հաստատուած կը մնայ թէ հոգին պէտք է ստեղծուած ըլլայ:

Բայց մենք քայլ մ'ալ առաջ առնելով կ'ըսենք որ նոյն իսկ իւրաքանչիւր մարդու ծնանելու ատեն հոգիւն անմիջապէս Աստուծմէ կը ստեղծուի եւ կը հաստատուի ի մարմինն:

Այս զրութեան հակառակ են այն իմաստասէրք որք Փոխածողականք (Traducianistæ) կը կոչուին, որք խօսքով միայն հոգւոյ ոգեկանութիւնը կ'ընդունին, եւ նորին էութեան առաջ դալն ի ծնողաց զրին . որ եւ երեք կերպով ըլլալ կարենալուն համար, երեք կարգի կը բաժնուի նաեւ իրենց սխալէմն:

Առաջինն կ'անուանի Մեքենական Փոխածողութիւն (Traducianismus Mechanicus) որով կ'ուսուցանեն թէ որդւոյ հոգին ի ներդարծութեան (in actu) կը գտնուի ի սերմին իբր պատահական կերպով բաժանեալ ի հոգւոյ ծնողին:

Երկրորդն կը կոչուի Հոգեբանական Փոխածողութիւն (Traducianismus Psychologicus) որով կը սորվեցնեն թէ սերմին

մէջ կը գտնուի զմտաւորական հոգին առաջ բերող, զօրութիւն մը կամ կարողութիւն մը:

Երրորդն կ'անուանի Բնախօսական Փոխածողութիւն (Traducianismus Physiologicus) որով կը հաստատեն թէ նոյն ինքն զգայական հոգին իւր գոյացութեան վրայ ուրիշ յատկութիւն մ'ալ ընդունելով՝ կ'ըլլայ մտաւորական հոգի:

Արդ մենք կ'ըսենք՝ առաջին կերպն անկարելի է.

ա) Քանզի հոգին կատարեալ գոյացութիւն մ'է:

բ) Վասն զի հոգին աննիւթ եւ ինքնագոյ է:

Սխալ է նմանապէս երկրորդ կերպն ալ, զոր մասնաւորապէս բանապաշտք, եւ մի քանի աւգոստական խոստովանութեան պատկանող Բողոքականք կ'ընդունին:

ա) Քանզի նիւթական գործողութիւն մը չկրնար աննիւթ արդիւնք մ'ունենալ: Բ) Որովհետեւ վերը ցուցուցած ըլլալով ընդհանուր կերպով թէ հոգին ստեղծմամբ ծագումն կրնայ ունենալ, եւ թէ ստեղծումն երկրորդական պատճառաց չկրնար վերաբերուիլ, յայտնի է որ՝ հոգին սերմի մէջ գտնուած զօրութեամբ չկրնար յառաջ գալ:

Երրորդն՝ զոր մի քանի արաբական փիլիսոփայք հնարեցին եւ որ տեղի տուաւ Ռոսմինին (A. Rosminius) ալ հաստատելու թէ անկարելի չէ որ մարդկային հոգին ծննդեամբ բազմապատկուի, շատ կերպով սխալ է:

ա) Որովհետեւ առաջին փիլիսոփայք ըսած ըլլալով որ Աստուած զգայական հոգւոյն վրայ գոյացական յատկութիւն մը կ'աւելցնէր, կը պատճառարանեմք այսպէս: Կամ Աստուծոյ առաջ բերածն ինքնագոյ բան մ'էր, եւ այն ատենը էականապէս պէտք էր տարբեր ըլլար զգայական հոգիէն, որով իրենց ընդունածին հակառակ պարտէին ընդունիլ մարդուս մէջ բազում հոգիներ: Եւ կամ ինքնագոյ չէ՝ այլ զգայական հոգւոյն կատարելութիւն մը: Եւ այն ատեն պէտք էր ընդունիլ թէ այն յատկութիւնը զգայական հոգւոյն վիճակը պիտի փոխէր, եւ ոչ թէ անոր էութիւնը: Արդ բանաւորական հոգին զգայական հոգիէն էականապէս կը տարբերի. ուստի եւ պատահական փոփոխութիւն մը չբաւէր զայն էականապէս այլայլել:

Աւելի սխալ է Ռոսմինին ըսածը՝ շատ մը սխալ սկզբանց վրայ հիմնեալ ըլլալուն համար: Քանզի հիմնեալ է նա ա) Աստուծոյ եւ մարդկանց հասարակ կարծած էակի մը գոյութեանը վրայ:

բ) Զգայական սկզբան մը մէջ մտաւորական հայեցողութեան ընդունուելու կարելիութեանը վրայ : գ) Զգայականին առ բարձրագոյն աստիճան մը վերանալով բնութեան փոփոխութիւնը ճանչնալու մէջ : Որք ամենքը յայտնապէս սխալ սկզբունքներ են :

Այժմ դառնալով մեր վերջին ճշմարիտ նախադասութեան կ'ըսենք.

Ամենայն ինչ որ առաջ կուգայ էութեամբ՝ կամ կը ծնանի ըստ ինքեան կամ ըստ պատահման՝ եւ կամ կը ստեղծուի Իսկ արդ մարդկային հոգին չծնանիր ըստ ինքեան . որովհետեւ չէ բաղադրեալ նիւթէ եւ ձեւէ : Զծնանիր ըստ պատահման. վասն զի ինքնագոյ ձեւ մ'է, եւ ինչպէս իր մ'է աջնպէս ալ կը ծնանի. ուստի եւ ծնանելու ըլլար, ըստ ինքեան պէտք էր ծնանէր, որ անկարելի է ըստ վերը ըսածնուս : Ուրեմն պէտք է որ ըստեղծուած ըլլայ. անոր համար Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ. «Նրկուքէն մէկը, եթէ հոգին չէ յառաջ բերողէ մը (ծնողեամբ) յոչնչէ է, եւ ոչ ալ աջնպէս Աստուծմէ է որ նորին բնութենէն ըլլար, զոր կարծեմք բոլորովին սրբապղծական է :»

Ահաւասիկ Աստուծոյ առ մարդիկ ունեցած յարաբերութեան առաջին կապն, որուն յարակից եւ երկրորդն, եւ որն է Աստուծմէ արարածոց ի գոյութեան եւ յէութեան պահպանուիլը :

Արդ պահպանութիւնն ուղղակի եւ անուղղակի կրնայ ըլլալ : Մենք մեր յԱստուծոյ ուղղակի կերպով պահպանուիլը պիտի ապացուցանեմք, առանց անուղղակի պահպանութիւնն ալ մխտելու : Հոս զիտելու արժանի է որ թէպէտ ծնողեամբ եւ աճեցմամբ իրերն կը պահուին, բայց ծնանողն կամ աճեցընողն չըլլալով ըստ ինքեան պատճառ ձեւոյն այն իրին, որ կը պահպանուի՝ ըսելու է որ ոչ աճեցնողն եւ ոչ ծնանողն պատճառ են պահպանութեան իրաց, հապա միայն անոնց գոյութեան սկսելուն պատճառ մը կամ լաւ եւս առիթ մը կը հանդիսանան :

Այս ըսելէս վերջը՝ կ'առաջարկենք հետեւեալ նախադասութիւնը :

Արարածք Աստուծմէ քե՛ր ի գոյութեան եւ քե՛ր յեութեան պահպանուելու հարկաւորութիւնը ունին :

¹⁰ Այն կերպով արդիւնք մը իւր պատճառէն կախում ունի, որ կերպով որ ասիկա նորին պատճառն է, այսինքն՝ եթէ պատճառն է միայն պատճառ լինելութեան՝ դադարումն պատճառ :

ճառին՝ լինելութիւնն ալ դադարելու է. իսկ եթէ պատճառն՝ է պատճառ էութեան՝ դադարմամբ նորին եւ էութիւնն դադարելու է, ինչպէս զոր օրինակ. վերցնելով տուն մը կաղմոզ քարերը, կը վերցուի եւ տունն: Արդ եթէ էակ մը չէ եւ չունենար լինելութիւն զօրութեամբ իւր էութեանն՝ պէտք է որ ուրիշին զօրութեամբը գոյանայ կամ լինելութիւն ստանայ եւ ունենայ, որ ենթադրութեամբ պէտք է որ նոյն ինքն էութիւնը եւ լինելութիւնը ներքնապէս արարիչ պատճառին զօրութեամբը բռնուին, ապա թէ ոչ պահուելու համար բաւական եղած պատճառէն զուրկ պիտի ըլլային, զի ըստ ինքեան ոչինչ ըլլալով չպիտի կարենային իրենց ներքին զօրութեամբն յէութեան պահուիլ, եւ ոչ ալ պիտի կարենային զօրութեամբ ենթակային պահուիլ, վասն զի սա յայտ կրաւորականապէս կայ: Արդ Աստուած է պատճառ էութեան ամենայն իրաց: Ուրեմն եթէ աստուածային կարողութեան պահպանողութիւնն վերցուի, այս իրերն նոյն ընդ նոյն յոչինչ պիտի դառնային: Արդ մենք կը տեսնենք որ իրերն կան ի գոյութեան եւ յէութեան. ուրեմն Աստուած զիրենք կը պահպանէ:

2⁰ Երբ գործող մը ենթակայի մը մէջ այնպէս առաջ բերէ ձեւն՝ որ զենթակայն նոյն ձեւով իրեն չնմանցներ, դադարմամբ գործողին ազդեցութեան առաջ բերեալ ձեւն կամ նոյն ընդ նոյն կը դադարի, եւ կամ տակաւ առ տակաւ ըստ ոչինչ կամ քիչ յարմարութեանն՝ զոր ենթակային հետ ունեցաւ: Այսպէս մթին մարմին մը անմիջապէս կը խաւարի լուսաւոր մարմնոյն լուսաւորիչ գործողութեան դադարելովն. իսկ կրակէ մը տաքցած ջուրն կամաց կամաց կը պաղի կրակին գործողութեան հեռանալովն: Արդ ոչ մէկ արարած՝ որ զլիննն արտաքուստ կ'ընդունի կրնայ քիչ կամ շատ կերպով զայն իւր յատուկ յէութիւնն փոխել, այնպէս որ լիննն գոյութեան իրեն էական ըլլայ, եւ այսպէս հասնի մինչեւ ցկատարեալ նմանութիւն իրեն գերագոյն պատճառին, որ է նոյն ինքն ինքնագոյ ըլլալն: Ուրեմն այս գերագոյն պատճառին արարածոց զէութիւնն պահպանող գործողութիւնն վերանալով՝ պէտք էին եւ իրենք յէութենէ պակասիլ: Արդ կը տեսնենք իրեր՝ որք յէութենէ չեն պակասիր: Ուրեմն ասոնք յԱստուծոյ ի գերագոյն պատճառէ իւրեանց կը պահպանուին:

Այսպէս Աստուծոյ առ մարդիկ ունեցած երկրորդ յարաբերութիւնն ալ տեսնալով՝ վերջ կուտանք առաջին մասին:

(Շարայարելի)

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ



Առ Պ. Իմ Հ. Գ.

Յառաջաբան. — 1. — Ո՛ր սիրելի, ո՛վ որ ալ ես դու որ այս գիրս կը կարդաս, գիտես թէ ինչ է տունն, անշուշտ դէժ Բու տունդ կը ճանչնաս:

Եթէ ընթերցողացս մէջ կարելի ըլլար գտնել մէկն որ իր տանը զանէն բնաւ զուրս ելած չըլլար, կամ եւ ոչ իսկ պատուհանն, հարկաւ այնպիսին պիտի կարծէր թէ ամբողջ աշխարհ իր տունն է եւ ուրիշ բան չկայ զուրսը: Այլ այս կարելի չէ. ամեն ոք իր զրացի տուներն կը ճանչնայ, գիտէ իր փողոցի նման փողոցներն, եւ հասկցած է՝ թէ այդ ամենն կը կազմէ իր ծնած ու բնակած գիւղն կամ քաղաքն:

Եւ եթէ աւելի հեռուներն պնացած է՝ գիտէ թէ ինչ են ուրիշ գիւղեր եւ քաղաքներ:

Այն ամեն գիւղերն եւ քաղաքներն՝ դաշտերն ու լեռներն՝ կը կազմեն այն երկիրն ու կառավարութիւնն:

2. — Բայց այս ամենն շատ լաւ գիտես Դու, Սիրելի. եւ գիտես որ հազարաւոր եւ բիւրաւոր գիւղեր եւ քաղաքներ կը ծածկեն այն հողն՝ ուր մեր տուներն կը գտնուին. գիտես որ սոյն երկրին մօտ կան ուրիշ կառավարութիւններ ալ, լեռներով ու ծովերով մենէ անջատուած. ինչպէս են՝ Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա, Ռուսիա, եւ շատ մը թագաւորութիւններ որով ամբողջութիւն մը կը կազմուի Եւրոպա անուամբ:

Իսկ թէ Աշխարհագրութեան ընթացքը կատարած ես՝ գիտես որ Եւրոպա Ասիոյ հետ կպած է, Ասիայէն կրնանք Ափրիկէ անցնիլ, եւ շուրջն պտոյտ մը կատարելով կը տեսնենք որ այս անհուն աշխարհներն Եւրոպիոյ նման զանազան երկիրներէ կազմուած են, ուր տեսակ տեսակ լեզուներ կը խօսուին: Դիտես որ այս երեք աշխարհներն կամ ցամաքներն զիրենք չըրջապատող ահագին ծովերով եւ ովկիաններով կը կոչուին Հին Աշխարհներ:

Գիտես անշուշտ որ ովկիաններով անջատուած կրկին ցամաքներ ալ կան, Ամերիկա եւ Ովկիանիա, Նոր աշխարհներ:

Այս հինգ ցամաքներն զիրենք պատող անսահման ծովերով կը կաղմեն Երկրագունտս:

3. — Մինչեւ հոս շատ դիւրաւ ըմբռնել կարողացար՝ թէ ինչպէս Ձեր տունն սոյն քաղաքին մի մասն է՝, եւ քաղաքս իր ամբողջ մերձակայ դիւզերով եւ հողերով ու ծովերով Թուրքիոյ մի մասն. Թուրքիոյ նման կառավարութիւններ՝ Եւրոպիոյ, եւ սա՝ երկրագնտիս մի մասն: Լսած ես անշուշտ՝ կամ զուցէ թէ Դու իսկ ճամբորդելով տեսած ես հեռաւոր տեղեր, նորանոր աշխարհներ, հետաքրքիր եղած ես գիտնալ ու հասկնալու իւրաքանչիւր ժողովրդոց կեանքն ու բարքն. անցուցած ես սակայն մաքէզ երբէք՝ թէ այս մեր երկրագունտն ալ ուրիշ աւելի մեծ մարմնոյ մասն ըլլայ. մտածած ես արդեօք՝ թէ մեր երկրագնտին նման եւ աւելի մեծ դունդեր մեզի ընկեր են ակեզերք կոչուած անծայր ու անհուն միջոցին մէջ. ո՞ր է մեր երկրագնտին տեղն երկնից մէջ. ի՞նչ է Արեւն, Լուսինն, Աստղերն. ո՞րչափ է անոնց հեռաւորութիւնն, մեծութիւնն. ի՞նչ չարժմունք ունին:

4. — Այս ամենուն վրայ այս համառօտ գրութեամբ պիտի խօսիմ, Սիրելիս. եւ այնչափ պարզ ու համառօտ կերպով՝ զի Դու իսկ պիտի զարմանաս: Որչափ ալ դժուարին է այս՝ սակայն Գու ուշադրութիւնդ բաւական է առ այդ: Եւ երբ լիննայ մեր խօսքն պիտի զարմացմամբ տեսնես՝ որ ամենէն դժուարին ու կնճռոտ խնդիրներն ընտանեցած են Քեզ: Ուրեմն ուշադրութիւն:

ԵՐԿԻՐՍ ԵՒ ԻՐ ՇԱՐԺՄՈՒՆՔՆ

5. — Երկիրս կտրակ է. — Ամեն բանէ առաջ պիտի հարցունես անշուշտ՝ թէ ի՞նչ է այս Երկիրս, որուն վրայ այսչափ ծովեր ու ցամաքներ կան:

Ահաւասիկ. Երկիրս անթափանց եւ խաւար ահագին մարմին մ'է, զոր Աստեղաբաշխք Մոլորակ կը կոչեն, եւ իրմէ շատ մեծ մարմնոյ մը վրայ կը դառնայ, ուսկից լոյս եւ ջերմութիւն կ'ընդունի:

Այլ մարմին կամ մոլորակ ըսելով ի՞նչ կը հասկցուի. Եթէ կարենանք Երկրիս մեծութիւնն եւ ձեւը գիտնալ, այն ատեն աւելի լաւ կրնանք հասկնալ:

6. — Երկրէս այնչափ բարձրանալ՝ որով ամբողջ աշխարհս

կարենանք աչքով տեսնել, անհնար է. իսկ ցամաքի վրայ բիւրաւոր արդեւքներ կը խափանեն մեր տեսութիւնն. ընդարձակ հորիզոն միայն ծովու վրայ կարելի է, ուստի երթանք հոն, սփանց վրայ:

7. — Ահա վիթխարի նաւն կը վերցունէ խարիսխն, կը սուլէ, ճամբայ կ'ելլէ դէպ յօտար աշխարհ. նայինք այդ նաւուն գուցէ թէ մեր սիրելեաց մին ալ մէջն է: Դեռ մեզի մօտ է, կը տեսնենք ամբողջովին ծովուն մէջ. կը հեռանայ, կարծես նաւն կը պղտրկնայ, բայց դեռ ամբողջ կը տեսնուի. այլ ծովն կ'ընդարձակի մեր առջեւ. նաւն հեռացած բացուած է, եւ այնչափ՝ զի այլ եւս հաւելի կողմի ծովն չերեւիր. ուշ զնենք հիմակ: Ահա քիչ յետոյ կարծես նաւն կ'ըսկսի անյայտ ըլլալ, միայն կայմերն կ'երեւին դեռ, կը շարունակուի, կամաց կամաց աներեւոյթ կ'ըլլան անոնք ալ, եւ նաւ չկայ այլ եւս:

Նոյն բանն դիտած է շոգենաւին մէջ գտնուող բարեկամն ալ. մինչեւ հեռահալով նախ քաղաքին ցած շէնքերն, ապա բարձրերն, ապա ամենէն բարձունքն կորուսած է աչքէն:

Այլ որչափ ցաւալի է մտերիմներէ՝ սիրելիներէ զատուիլ. եկուր տանաւն դիտենք, Սիրելիս, որ հեռու աշխարհէ կը հասնի. գուցէ թէ մէջն է մեր բարեկամն. ճիշդ հակառակ տեսարանն է. ահա հեռուէն նաւուն կայմերուն ծայրերն կ'երեւին, ու կամաց կամաց կը տեսնուին ամբողջովին, յետոյ նաւն ալ. որ որչափ մօտենայ մեզ՝ ետեւի ջուրն երթալով կ'ընդարձակի:

8. — Արդ ի՞նչ է այս. Յայտնի է որ առաջին նաւն չընկըմեցաւ, եւ ոչ ալ այս երկրորդն ջրոյ մէջէն ելաւ դուրս:

Ջրոյ անհուն տարածութեան վրայ նայած ժամանակ կը տեսնենք որ գծի մը վրայ ծովն ու երկինք կպած են իրարու. եւ այս յայտնի է որ այսպէս չէ. վասն զի նաւերն հոն հասնելով ուրիշ աստղերու վրայ չեն իյնար, այլ մեր տեսութեան հօրիզոնէն կ'ըսկսին ծով. այնպէս որ եթէ մեր աչքէն ծածկուին՝ մեր գծին վրայ գտնուող բարձր լեռնէն դեռ կը տեսնուին:

Տեսած չնս բնաւ բլրոյ մը վրայ ելլող եւ իջնող մարդ մը. եւ եթէ ուշ զնես գրեթէ մեր խնդրոյն նման է այդ ալ. Բլուրն կորնթարդ է կամ պորտաձեւ. նոյնպէս է ծովն ալ. Միայն թէ լերան կամ բլրոյ պորտաձեւութիւնն առաջին նայուածքով տեսանելի է, մինչդեռ ծովուն այդպէս չէ:

9. — Մեր սոյն փորձին մէջ՝ որչափ բարձր ելլենք՝ տեսանելի հորիզոննիս կ'ընդարձակի. եւ յայտնի է որ եթէ օդապարի-

կողմ բարձրանալ կարենանք որչափ որ պէտք է՝ ամբողջ աշխարհս պիտի գրկենք մեր տեսութեամբս։ Ի՞նչ է հետեւանքն։ Այս թէ երկրիս անհուն մեծութեանն համեմատ այդ պորտաձեւութիւնն կամ կլորութիւնն մեր կաղմութեանց անզգալի է։

10. — Երկիրս շատ մեծ է. — Տեսանք որ ծովերուն մակերևոյթը կորնթարդ է. ցամաքին համար ալ նոյնը պիտի ըսենք, թէպէտ եւ սա ծովին պէս հարթ երես չունենալով՝ զիտողին աչքին նոյնչափ դիւրաւ չերեւիր։ Ծովին վրայ որչափ բարձր աշտարակ մը շինենք ու ելլենք վեր՝ այնչափ տեսանելի հորիզոնը կ'ընդարձակի, նոյն է նաեւ ցամաքին վրայ։

Եթէ մէկը աշտարակի մը ծայրն ելլէ՝ յայտնի է որ շատ աւելի ընդարձակ տեսութիւն ունի՝ քան վարը կեցողն։ Եթէ Դու՝ Սիրելի՛ բարձրացած ես երբեմն բլրոց կամ լեռներու վրայ գիտես թէ որչափ քու հորիզոնդ ընդարձակած է. եթէ դու աւելի բարձր ժայռի մը վրայ ելլաս՝ շատ աւելի ընդարձակ տեսարան պիտի ունենաս. միւս ցած լեռներն շատ պղտիկ ու գրեթէ ոչինչ պիտի երեւին ոտքիդ տակ։ Արդ եթէ ցամաքին երեսն ալ ծովուն պէս պորտաձեւ չըլլար՝ միթէ բարձրանալով հորիզոնն պիտի ընդարձակէ՞ր։

11. — Համոզուեցա՛ր թէ ծովն ու ցամաք պորտաձեւ են։ Հիմայ կը հարցունես՝ թէ ինչո՞ւ համար է այդ կլորութիւնն։

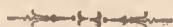
Դու գիտես թէ ի՞նչ է կարկինն. անշուշտ երբեմն կլոր շրջանակներ գծած ես այնու։

Եթէ գծածէ՛ր աւելի մեծ շրջանակ մը գծել ուզես՝ կարկինին ոտքերը աւելի կը բանաս. այդ կարկինին ոտքերուն բացուածքը՝ մեծ կամ պղտիկ գծելիք շրջանակիդ ճառագայթը կամ շառաւիղը կը կոչուի. եթէ ամենամեծ ճառագայթով աղեղ մը գծես՝ գրեթէ ուղիղ գիծ մը չ'երեւիր այդ աղեղն։

(Շարալսրելի)



ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ



ՔԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱՔԻՅԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 14)

Երբոր միտքը կ'իյնար այն օրերը ուր նոյն երգերը պաղ եւ անտարբեր սրտով մտիկ ըրած էր, աչացը արցունքներն աւելի դառնութեամբ կը սկսէին թափիլ : Այսօր կարելի չէ ճանչնալ այն պատանին, որն որ իւր կեանքը յանցաւոր մտերմութեանց մէջ վառնած եւ անպատուած էր Բոլորովին այլակերպած կ'ելլայ մկրտութեան սուրբ աւազանէն, ինչ փափկութիւն, ինչ նազելի զգայականութիւն, ինչ սրտի ազնուութիւն, ինչ պատուական եւ անթերի յատկութիւններ, որոնք առ հասարակ մաքուր սրտերու միայն փառքն ու պատիւն են : Իւր միտքն ալ երկրիս վրայ չտողար, կը բնակի հիմա այն յաւիտենական արքայութեան մէջ, որուն մէկ զոյղն պատկերը կը սեպուէր իրեն իւր մկրտուած եկեղեցին : Եւ երբոր միտքը կուգային երկնից անդուգական ակսորժալուր երգերը, արբագոյն ներդաշնակութիւնները, զորս օր մը պիտի վայելէր, եւ որդեգիր եղած Աստուծոյն յաւիտենական ժառանգութիւնը ստանալու յոյսը, եւ ըստազիտութեան եւ սիրոյ զգացմանց եւ սուրբ առաջադրութեանց յորդառատ աղբիւրներ կը բղխեցնէին իւր սրտէն : «Ո՛վ դու՝ սքանչելի բնակարան, կը գոչէ Օդոստինոս, լուսափայլ օթեւան փառացն Աստուծոյս, ո՛հ, ո՛րչափ սիրուն եւ ցանկալի է ինծի համար քու գեղեցկութիւնդ : այս աքսորանաց հեռաւոր աշխարհքն ինչ ուժգնութեամբ չեմ հառաչեր զալ առ քեզ, ո՛վ Աստուած իմ, ափսո՛ս, մոլորած ոչխարի մը նման ես կորսուել էի : բայց արդ փրկահութիւնս բարեխնամ հովուիս ուսոյր վրայ դրած եմ : այն բարի հովիւր՝ քու աստուածային ճարտարագեղութեամբ, զարձեւալ պիտի տանի զիս քու փարախիդ

մէջ . . . Արդ թող տեւր որ երգերս պատմեն քեզի իմ սէրս, իմ կոծկրս ըսեն քեզի պանդխտութեանս մէջ քաջած ցաւերս ու սառսպանքս, եւ սիրտս՝ ազատ երկրային խեղճութիւններէ, վերին Երուսաղեմայ սիրուն յիշատակովը լոկ զբաղած, մի միայն այն Երուսաղեմայ ետեւէն հառաչէ, որն որ իմ հայրենիքս եւ մայրս է. եւ քու ետեւէդ՝ ո՞վ Աստուած իմ, որ Երուսաղեմայ թագաւորն ես, արեւը, պաշտպանը, փեսան, սուրբ եւ մշտա-տեւ երանութիւնն եւ անխախտելի ցնծութիւնը՝ Ո՛հ, ո՞վ ամենագութ իմ Աստուած, քանի որ սիրելի մօրս գիրկը չես ըն-դունիր զիս, հառաչանքներս պիտի չդադրին, եւ քու սուրբ ա-ջըդ՝ որ հոգեոյս անկարգութիւնը բժշկեց, տձեւութիւնը կեր-պաւորեց, չպարգեւէր ինծի այն ղեղեցկութիւնն որ չկորսուիր»

Բայց որչափ ալ փառաւոր երեւին Օգոստինոսին մկրտու-թեանը վրայ ունեցած սա քարի տրամադրութիւնները, կրնանք ըսել որ իւր մօրը զգացմունքներն աւելի եւս զարմանալի են . ինչպէս ճարտար պատկերահանի մը՝ իւր գործողութեան վերջին կատարելութեանը համար տուած վրձինի վերջին հարուածներն, այսպէս ալ այն պատուական կինը, որուն այս աշխարհքիս պան-դխտութիւնը քանի մը ամիսէն պիտի լմննար, հասած էր այն կէտն՝ ուր հոգեոյն Աստուծմէ ընդունած լոյսն ու կորովութիւնը վերջին փայլն ընդունած էին, եւ թէ դադտնի մաքառմանը մէջ ստացած հաւատքը, խոնարհութիւնը, մաքրութիւնը, արի-ութիւնն եւ աստուածսիրութիւնը ծաղկած եւ կատարելագէտ հասունցած էին։ Սուրբերն իրենց կենացը վերջին եղանակին մէջ տօթագին եւ առատաբեր ամառ մը կ'ունենան։ Սրբուհի Մոնիգա ալ այն եղանակը հասած է. ամեն առաքինութիւններն իրենց պտուղը առատութեամբ կուտան։ Կը յիշենք անտարա-կոյս իւր տղայութեանը եւ առաջին երիտասարդութեանը ա-տեն ունեցած կենդանի հաւատքը. քայց քանի որ մարդս հա-ւատարիմ կը մնայ առ Աստուած նոյն հաւատքն արագութեամբ կ'աճի եւ կ'արժարժի. սկզբան որչափ ալ սղօտ ըլլայ, հետզհետէ պայծառագոյն լուսով մը շողալու կը սկսի։ Աստուած նախ կը ծածկէ ինքզինքը, քայց շատ չուշանար կամաց կամաց կը սկսի երեւիլ. փորձութեանց եւ ցաւոյ մէջ մանաւանդ կը զգանք ա-նոր ներկայութիւնը. երբոր մարդիկ կը սկսին հեռանալ մեզմէ՝ ինքը կը մօտենայ. երբ ամեն բան կորուսած կը կարծենք, ինքն իւր աջը կ'երկնցնէ մեր վրայ. ո՞վ ունեցած չէ իւր կենացը մէջ այնպիսի ժամեր, որոնց մէջ Աստուծոյ բարերար ազդեցութիւնը

յայտնի տեսած չըլլայ: Ուստի վարագոյրը կամաց կամաց կը վեր-
նայ, եւ աստուածաւէր անձի մը յետին տարիները միշտ ան-
չփոթ պայծառութեամբ մը կը չողան եւ այնպէս ալ կ'աւար-
տին: Այս է նաեւ Մոնիգայի վիճակը: Ատեն մը կը հաւատար ,
հիմա յստակ տեսութիւն մ'ունի . ինքն՝ որ Աստուծոյ բարե-
խնամ աղբեղութիւնը ստէպ եւ գերագոյն կերպով զգացած էր
իւր կենացը մէջ , հիմա իւր կացութեանը վրայ թերեւս տա-
րակուսի, բայց Աստուծոյ գոյութեան վրայ՝ ոչ երբէք: Հաւատ-
քին չափ յոյսն ալ զօրացած է: հաւատարիմ կը ճանչնայ զԱստ-
ուած իւր խոստմանցը մէջ, եւ ասոր համար է որ ամեն խըն-
դիրքներն անվրէպ կը կատարուին . կը խնդրէ վստահութեամբ
իւր ամուսնոյն դարձը , եւ երբ անյաղթելի խոչընդոտներ կը
կարծուի թէ պիտի խափանեն զայն, Պատրիկոս՝ ինչպէս դի-
տենք, կը դառնայ առ Աստուած, եւ կ'ընդունի ուղղափառ հա-
ւատքը: Կ'աղօթէ անդադար իւր Օգոստինոսին՝ փրկութեանը
համար, ահաւասիկ որ խնդրածէն աւելի կ'ընդունի , ոչ միայն
քրիստոնեայ կը տեսնայ զայն, այլ նաեւ բարեկրօն , մաքուր ,
ջերմեռանդ եւ սրբութեան ճամբուն մէջ: Հիմա բաղձանք մ'ալ
ունի. այն է երթալ արքայութիւն իւր որդւոյն հետ, եւ յագե-
նալ յաւիտեանս աստուածային սիրով. ապահով է որ այն վեր-
ջին բաղձանքն ալ պիտի կատարուի. որչափ ալ զէպքերը զըժ-
կամակին, պիտի չխռովեն վայրկեան մը այն անխախտելի վըս-
տահութիւնն որով հոգին սնած էր այնքան տարիներէ ի վեր :
Ըստ այսմ այսօր իւր սիրտը լի է այնպիսի անհուն եւ սիրայիբ
խաղաղութեամբ մը, որ մատաղ հասակին մէջ ունեցած խա-
ղաղութեանը հետ չկրնար բաղդատուիլ . ինչպէս ամառուան
եղանակին մէկ գիշերը, ուր ամեն աղմուկ կը դադրի , ամեն
ձայն կը մարի եւ խոր ձորերու մէջ այնպիսի լռութիւն մը կը
տիրէ որ կը հիացնէ զմարդ. այնպէս ալ այն գերահրաշ կենանքին
իրիկուան զէմ , Մոնիգայի ամեն բաղձանքները դադրած են ,
ամեն տառապանքն եւ անստուգութիւնքը ցրուած եւ տեղի
տուած են սրտի անեղծ անեղծ խաղաղութեան , եւ հոգւոյ ան-
վըրդով վստահութեան առ Աստուած: Ներքին խաղաղութեան
եւ վստահութեան մէկ ճառագայթն ալ իւր ճակտին զարկած
ըլլալով, հրեշտականման կերպարանք մը ստացած է: Սակայն
սրբունի Մոնիգայի հոգւոյն զօրաւորագոյն առաքինութիւնն՝ ոչ
հաւատքն էր եւ ոչ յոյսը, ոչ աստուածային վստահութիւնն էր
եւ ոչ հոգւոյ խաղաղութիւնն, այլ սէրը: Ինչպէս կրնանք նկատ

բնագրով ըստ արժանւոյն իւր սիրոյն մեծութիւնը, տակաւին դե-
 աքոյս օրիորդ, կը սիրէր զՏէրն մեր այնպիսի փափուկ , նա-
 զելի եւ անձնանուէր սիրով մը, որ ի հարկէ զրուած եւ չա-
 հած էր Աստուծոյ սիրտը, մինչդեռ այն սիրովը մարդկանց պաղ
 եւ անտարբեր սիրտն իսկ վաստկած էր: Դեռահասակ կրն՝ թախ-
 ծութեանց տակ ընկճած, անհաւատարիմ ամուսնէն խաբուած
 եւ երեսէ ձգուած ըլլալով, Յիսուսի Քրիիստոսի ոտքն ինկած
 լացեր ու ողբացեր էր. տեսնալով մարդկային սիրոյն անհաւ-
 տատութիւնը՝ զիստծ էր առ Աստուած, մի միայն հաւատարիմ
 իւր խոստմանց մէջ, եւ իսկոյն զգացած էր իւր հոգւոյն մէջ՝
 ցաւոցը մեծութեան չափ, աստուածսիրութեան հրոյն արծար-
 ծիլը: Երիտասարդ մայր՝ իւր որդւոյն օրօրոցին վրայ վայելած
 էր վայրկեան մը երախտագէտ սիրոյն հաճոյքը. բայց ավստ՛ս,
 այն հաճոյքն սլ շատ չէր տեւած, եւ Օգոստինոսին փրկութեան
 նկատմամբ՝ տառապանքները պաշարած են զինքը: Պատրիկոսի
 կողմանէ օգնութեան յոյս մը չունենալով ապաւինած առ Աստ-
 ուած՝ իւր մէկ հատիկ յոյսը, երեսուն տարի ամբողջ այն տա-
 ւապանաց, տկնկալութեանց եւ դառնակսկիծ նախատեսու-
 թեանց մամանակ Աստուած եղած էր Մոնիզայի մտերիմը. այն
 թշուառ տարիներու մէջ այնպիսի հառաչանքներ արձկած էր
 առ Աստուած, այնպիսի կոծեր, որոնք ոչ միայն չէին պաղե-
 ցուցած իւր սէրն, այլ ընդ հակառակն եւս քան զեւս մաքրած
 եւ զօրացուցած են զայն. որովհետեւ ազգու եղանակաւ Աս-
 տուծոյ սիրտը չարժեղու համար, աստուածսիրութեան մէջ յա-
 ռաջանալու ջանք ըրած է: Եւ հիմա որ իւր աղօթքները յաջող
 ելք մը ունեցան, բարեբաւորիկ մայր՝ իւր բարի Աստուծոյն ոտքն
 ինկած, այնպիսի քաղցր արցունքներ կը թափէ, որոնց գաղա-
 փարն իսկ ունեցած չէր:

(Շարայաբելի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի.

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
բղրատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Իշրաքանցիւր քիշ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YËCHIL N° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر